

Акоп'яниц Н. М.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

СПОСОБИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ У ТЕКСТАХ ПОЛІГРАФІЧНО-ВИДАВНИЧОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Анотація. У статті досліджуються способи та особливості перекладу термінології поліграфічно-видавничої спрямованості на основі текстів спеціалізованої науково-технічної літератури. Серед основних способів перекладу термінів було виділено пошук лексичного відповідника, транскодування та калькування. Надано вирішення перекладацьких завдань.

Ключові слова: термін, способи перекладу, лексичний відповідник, транскодування, калькування, граматичні трансформації.

Постановка проблеми. Сучасний інтенсивний розвиток інформаційних та комп'ютерних технологій активно стимулює появу нових термінів та сприяє пошуку вже наявних лексичних відповідників в інших мовах з метою збагачення та вдосконалення власної. Однією з найбільш динамічних і вразливих у цьому сенсі сфер людської діяльності є поліграфічно-видавнича галузь. Терміни, що позначають техніки створення шрифтів, елементи тексту, методи і засоби друку тощо, у широкій перспективі є ключем до більш ефективного впливу на людську свідомість, влучного донесення важливої інформації до кінцевого адресата, продуктивного обміну знаннями та навичками, оскільки допомагають створити дизайн тексту таким, що є візуально і психологічно дієвим. Текст як такий, виконуючи інформаційну, розважальну, прагматичну, комунікативну, освітню та виховну функції, тісно пов'язаний з особливостями поліграфічно-видавничої галузі, оскільки є її безпосереднім продуктом. З огляду на вищезазначене питання про адекватний переклад та обізнаність перекладача у термінологічній варіативності текстів поліграфічно-видавничої спрямованості набуває особливої актуальності та значущості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші серйозні спроби глибинного наукового аналізу у вигляді систематизації української видавничо-поліграфічної термінології було здійснено лише у 90-х роках ХХ століття, що зумовлено екстралінгвістичними, а саме соціально-політичними, факторами. Передусім здобуття державою незалежності спонукало наукову спільноту звернутися до створення власного національного термінологічного апарату на протигагу російськомовному, радянському. Історія питання представлена фрагментарним, аспектним дослідженням термінології у вказаній сфері. Вивченню теоретичних засад проблем термінотворення та систематизації терміносистем присвячені праці Е.І. Огар, М.М. Полужина, А.С. Д'якова, І.С. Квітко, І.І. Ковалика, Т.В. Михайлової, Т.І. Панько, В.І. Пилецького, Н.С. Родзевич, Т. Секунди, Л.О. Симоненко та інших українських учених, серед робіт зарубіжних мовознавців у своєму дослідженні виділяємо праці В.П. Даниленко, В.М. Лейчика, О.О. Реформатського, А.Д. Хаютина, С.Д. Шелова. Термінологічними проблемам саме у видавничо-поліграфічній справі присвячені роботи Е.Т. Лазаренка і О.В. Мельникова [3], С.М. Гунька і

О.Ф. Сокол [1], Г.І. Миронюк і Б.В. Дурняк [5]. Останнім часом активно видаються словники та довідники, серед яких слід назвати «Англо-український тлумачний словник редакційно-видавничої термінології» за редакцією В.Е. Шевченко (2006 рік), «Словник-довідник основних видавничих термінів: для практики наукових установ», упорядником якого є А.І. Радченко (2009 рік), «Енциклопедію для видавця та журналіста» Ю.В. Бондара, М.Ф. Головатого, М.І. Сенченка (2010 рік), «Український тлумачний словник видавничо-поліграфічної справи» за загальною редакцією П.О. Киричка (2012 рік). У 1995 році ряд поліграфічних термінів і визначень було розроблено й внесено до Держстандарту 3018-95 Українським науково-дослідним інститутом поліграфічної промисловості імені Т.Г. Шевченка, що значно допомагає роботі перекладача у цій галузі.

Однак, як бачимо, аналіз історії питання наукового осмислення української термінології у видавничо-поліграфічній сфері показав, що за рамками наукових досліджень досі все ж залишаються питання, пов'язані з більш детальним вивченням способів та особливостей перекладу термінології поліграфічно-видавничої спрямованості, які фактично ніколи не ставали предметом окремого комплексного наукового дослідження.

Метою статті є визначення та комплексний аналіз способів та особливостей перекладу термінології поліграфічно-видавничої спрямованості з англійської мови українською на основі текстів спеціалізованої науково-технічної літератури. Для досягнення цієї мети передбачається вирішення таких завдань: окреслити основні особливості терміносистем англійської і української мов у поліграфічно-видавничій галузі, проаналізувати процеси творення міжмовних термінів та виділити основні класифікації термінів у зазначеній сфері, здійснити аналіз способів та особливостей перекладу термінології поліграфічно-видавничої спрямованості з англійської мови українською на основі текстів спеціалізованої науково-технічної літератури.

Виклад основного матеріалу. Під час дослідження цієї проблеми було застосовано комплекс методів, серед яких слід назвати метод суцільної вибірки з метою забезпечення репрезентативності терміносистем, метод семантико-компонентного аналізу, завдяки якому визначено структуру поліграфічно-видавничих термінів, та метод зіставлення під час здійснення аналізу способів та особливостей перекладу термінології поліграфічно-видавничої спрямованості з англійської мови українською на основі текстів спеціалізованої науково-технічної літератури.

Об'єктом дослідження є терміни в текстах поліграфічно-видавничої спрямованості. Предметом дослідження є способи та особливості перекладу термінології поліграфічно-видавничої спрямованості з англійської мови українською.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в ньому вперше з позиції системного підходу розглядаються способи та особливості перекладу термінології поліграфічно-видавничої

спрямованості з англійської мови українською, застосовується комплексний підхід до аналізу проблем перекладу англословної терміносистеми у цій галузі.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх викладення для студентів інженерних груп напряму 6.051501 «Видавничо-поліграфічна справа» під час викладання дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням».

Загалом, як зазначають дослідники Е.Т. Лазаренко та О.В. Мельников, до термінів висувається ряд вимог, які є формоутворюючими для дефініції, серед яких слід назвати однозначну відповідність терміна поняттю, відповідність лексичного значення терміна позначеному ним поняттю, системність, раціональну стислість, словотворчу (дериваційну) здатність і мовну правильність [3, с. 195].

Для коректного перекладу терміна важливо знати, на думку В.І. Карабана, його словотвірну і морфологічну структуру та семантичні відмінності від загальнонародних слів [2, с. 315]. Так, згідно з класифікацією термінів дослідника можемо виділити у поліграфічно-видавничій сфері прості терміни (*digest* – дайджест, *dicut* – дайкати, *coru* – екземпляр, *tin* – жерсть); похідні, які поділяються на суфіксальні (*roller* – валик, *wavers* – вальці, *facsimilist* – оператор факсиміле), префіксальні (*macrofont* – оригінал шрифту у цифровому вигляді, *microreproduction* – виготовлення мікрокопій, *multiway* – багатомірне (шкалування), *reprinting* – перевидання в незмінному вигляді) і суфіксально-префіксальні (*polychromatic* – багатофарбове (друкування), *multilayered* – багатошарова, *macroscopic* – макроскопічна); складні (*faceplate* – екран, *fade-resistant* – світлостійкий, *fanfold* – фальцований (папір), *fat-faced* – жирний, про шрифт); терміни-словосполучення (*columnar makeup* – багатоколонкова верстка, *block makeup* – блокова верстка, *line weight* – вага лінії, *white page* – ваката, *bold rule* – жирна лінійка, *bright metre / luminance meter* – яскравомір, *monitor proof* – екранна кольоропроба). Також помічаємо, що заради принципу раціональної стислості терміна під час словотворення відбувається комбінація декількох видів творення дефініцій. Наприклад, такі терміни є префіксальними термінами-словосполученнями: *multi-troughetching* – багатобазані переліки, *microscopicalshot* – мікрофотографія, *over-speedroller* – валик з надмірною швидкістю обертів. Методом суцільної вибірки та кількісного аналізу було встановлено, що за своєю будовою переважає тип термінів-словосполучень, що пояснюється потребою вираження складної сутності тих чи інших багатокомпонентних явищ та процесів у максимально стислому лексичному визначенні, що можна здійснити засобами поєднання декількох компонентів у терміні.

Однією з найбільших проблем перекладу англословних термінів у текстах поліграфічно-видавничої спрямованості, як і у сфері науково-технічного перекладу загалом, є проблема міжгалузевої та внутрішньогалузевої омонімії. Так, наприклад, розглядаючи можливість перекладацької помилки через неправильний вибір омонімічного відповідника із дотичної галузі науки і техніки, В.І. Карабан наводить як приклад термін “*leader*”, що у поліграфії означає «пунктир», однак в інших галузях має ряд значень абсолютно не співвідносних з вказаним: «іскровий або грозовий розряд» у фізиці, «зарядка ділянки кіноплівки» у кінематографії, «початок масиву» у кібернетиці, «ходовий гвинт» у слюсарній справі, «передній мершак» у геодезії, «направляюча стріла копра» у гірничій справі, «провідник, керівник» у гірничій справі, «провідник, керівник» у політології [2, с. 315].

Міжгалузеву термінологічну омонімію можна також простежити на прикладі таких часто вживаних у поліграфічно-видавничій галузі термінах, як “*font*” – шрифт, який має такі міжгалузеві омоніми: «чаша живлення скломаси» у силікатному виробництві, «вихідні дані» в автоматичних системах і пристроїв і «резервуар керосинової лампи» в електротехніці; поліграфічно-видавничий термін “*type*” – гарнітура, що має значення «природа, склад» у хімії, «клас (корабля)» у мореплавстві та суднобудівництві, «типорозмір» в автоматичних системах і пристроїв, «конституція» в медицині, «характеристика» у програмуванні, «вид продукції» в економіці. Отож, щоб запобігти помилкам, пов’язаним з омонімічною природою терміна, перекладач має володіти фоновими знаннями у суміжних з поліграфічно-видавничою сферою галузями, бути обізнаним у тематиці конкретного тексту, щоб уникнути вибору неправильного варіанта перекладу терміна.

У текстах поліграфічно-видавничої галузі знаходимо також низку термінів, що позначені внутрішньогалузевою омонімією. Наприклад, термін «фотометр» є гіперонімом по відношенню до гіпоніма «яскравомір», оскільки останній є одним із видів фотометра для вимірювання яскравості [6], тоді як фотометр застосовується для виміру будь-яких фотометричних величин. Це потрібно брати до уваги під час перекладу термінів “*bright metre / luminance meter*”, оскільки якщо термін з більш вузьким значенням може бути замінений на свій гіперонім, то синонімія є неможливою у зворотному напрямі, фотометр не може бути перекладений яскравометром, оскільки це звучить його справжнє значення. Квазісинонімією позначені також такі пари термінів «шмуцтитул» (гіпонім) – «ваката» (гіперонім), останній позначає чисту сторінку, що використовується у виданні для композиційно-ритмічних цілей, і лише іноді може бути представлений зворотом титульного аркуша, шмуцтитулом. Звідси випливає, що під час перекладу англійських термінів “*blank page / white page*” у тексті поліграфічно-видавничої спрямованості на це потрібно звертати увагу, щоб помилково не обмежити значення гіпероніма до гіпоніма. Перекладач має визначити, виходячи з контексту, яким чином перекладати термін, на який поширюється явище омонімії.

Помилково синонімічними часом вважаються факсимільні (англ. *facsimile*) та репринтні видання (англ. *reprint*), якщо перший термін визначається як друк твору, що графічно точно відтворює раніше випущене оригінальне видання або рукопис, підпис, малюнок, креслення, гравюри, монограми, включаючи усі особливості паперу й обкладинки, то в останньому відтворюються, але зберігаються не всі особливості оригіналу.

Слушним, на наш погляд, є також зауваження про помилковий переклад у англійсько-українських словниках слова “*ink*” як «чорнила», оскільки у друкарському процесі застосовується фарба, а в жодному разі не чорнило. Але між тим у текстах поліграфічно-видавничої галузі знаходимо і абсолютні синоніми для перекладу термінів. Так, наприклад, термін “*thixotropy*” може перекладатися термінами «желатинування» або «тиксотропія друкарської фарби», які мають абсолютно еквівалентні значення.

Під час здійснення перекладу термінів у текстах поліграфічно-видавничої галузі часто звертаються до граматичних і лексичних трансформацій. Серед граматичних трансформацій можемо виділити активне використання пермутації (перестановки), коли іменник із препозиції стає в постпозицію за означуване слово (наприклад, *exposure modulation* – модуляція

експозиції, line weight – вага лінії, leather-bound book – книга у шкіряній палітурці), а також широко застосовуються субституція (наприклад, іменників у множині на однину і навпаки: leaders – пунктир, quotationquads – бабашка, composition – наборні процеси), додавання (index – єдиний допоміжний покажчик, ding bats – неалфавітні шрифти, image setter – фотонабірний автомат, measure – формат набору, lean face – вічко світлого шрифту) та вилучення (screenlocate – екранування, parcelltag – ярлик, photographic composition – фотонабір).

Серед способів перекладу лексичних одиниць на основі проаналізованих нами термінів як найбільш поширені виділяємо пошук лексичного відповідника (edition – видання, data – дані, wavering – вальцювання), транскодування (транскрибування (digest – дайджест, bug – баг, copywright – копірайт), транслітерування (dagger – даггер, kerning – кернінг, aliasing – аліасінг), змішане транскодування (tracking – трекінг, auto-hinting – автохінтінг), адаптивне транскодування (rangram – панграма, polygram – поліграма, pixel – піксель, explication – експлікація, exposure – експозиція)), калькування (boldrule – жирна лінійка, European Scale of PrintingInks – європейська шкала друкарських фарб, double pagetitle – двосторінковий титул), антонімічний переклад (негативація: hardspace – нерозривний пробіл, ding bats – неалфавітні шрифти, monoweight – неконтрастні шрифти).

Висновки. Таким чином, найбільш поширеними способами перекладу термінів у текстах поліграфічно-видавничій спрямованості є пошук лексичного відповідника, транскодування, калькування та антонімічний переклад у сукупності з такими граматичними трансформаціями, як перmutація, субституція, додавання та вилучення. Серед перспектив подальших пошуків у цьому науковому напрямі бачимо аналіз перекладацьких трансформацій в межах терміносистем із семантико-стилістичної точки зору, наприклад, дослідження метонімізації та метафоризації у термінотворенні на основі текстів поліграфічно-видавничій спрямованості.

Література:

1. Гулько С.М. Термінологічні проблеми у видавничо-поліграфічній справі, або Чому українські видавці і поліграфісти не мають спільної мови / С.М. Гулько, О.Ф. Сокол // Палітра друку. – 2002. – № 1. – С. 5–6.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми : [навч. посібник] / В.І. Карабан. – 4-е вид., випр. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с.
3. Лазаренко Е.Т. Новий тлумачний словник з видавничої справи та поліграфічної діяльності / Е.Т. Лазаренко, О.В. Мельников // Поліграфія і видавнича справа. – 2011. – № 2. – С. 193–196.
4. Необхідність уніфікації термінів у поліграфії та видавничій справі / [О.В. Мельников, С.А. Нечай, Д.В. Василюшин] // Друкарство. – 2002. – № 6. – С. 34–35.
5. Стандартизування термінів та визначень понять поліграфії й видавничої справи / [Г.І. Миронюк, Б.В. Дурняк, О.В. Мельников] // Друкарство. – 2002. – № 5. – С. 32–33.
6. Український тлумачний словник видавничо-поліграфічної справи / [уклад.: П.О. Киричок, Л.І. Величко, С.Ф. Гавенко, О.В. Зоренко, Т.Ю. Киричок, Т.В. Розум] ; передм.: П.О. Киричок. – К. : НТУУ «КПІ», 2010. – 896 с.

Акопьянц Н. М. Способы и особенности перевода терминов в текстах полиграфическо-издательской направленности

Аннотация. В статье исследуются способы и особенности перевода терминологии полиграфическо-издательской направленности на основе текстов специализированной научно-технической литературы. Среди основных способов перевода терминов были выделены поиск лексического эквивалента, транскодирование и калькирование. Предоставлено решение переводческих заданий.

Ключевые слова: термин, способы перевода, лексический эквивалент, транскодирование, калькирование, грамматические трансформации.

Akopjants N. The methods and features of the translation of the terms in the texts of polygraph and publishing direction

Summary. The article examines how the terminology and features of the translation and publishing of polygraph direction on the basis of the specialized scientific and technical literature texts. Among the main ways to transfer terms were highlighted search for lexical equivalents, transcoding and tracing. Courtesy decision interpreting assignments.

Key words: term, transfer methods, lexical equivalent, transcoding, tracing, grammatical transformation.